

EUROOPA ROHELISE KOKKULEPPE RAAMES TOIMUVA KESTLIKKUSELE ÜLEMINEKU TOETAMINE ÜHTEKUULUVUSPOLIITIKA KAUDU

Töövahend riiklikele ja piirkondlikele otsustajatele

Käsikiri valmis novembris 2020

Euroopa Komisjon ei vastuta taaskasutamisest tulenevate võimalike tagajärgede eest.

Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, 2021

© Euroopa Liit, 2021

Euroopa Komisjoni dokumentide taaskasutamise põhimõtteid rakendatakse vastavalt komisjoni 12. detsembri 2011. aasta otsusele 2011/833/EL komisjoni dokumentide taaskasutamise kohta (ELT L 330, 14.12.2011, lk 39).

Kui ei ole märgitud teisiti, on käesoleva dokumendi taaskasutamine lubatud Creative Commons Attribution 4.0 Internationali (CC BY 4.0) litsentsi alusel (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). See tähendab, et taaskasutamine on lubatud, kui on viidatud allikale ja märgitud kõik muudatused.

Selliste elementide kasutamiseks või paljundamiseks, mis ei kuulu Euroopa Liidule, võib olla vaja taotleda luba otse õiguste omajalt.

Print ISBN 978-92-76-30187-5 doi:10.2776/611451 KN-01-20-720-ET-C
PDF ISBN 978-92-76-30162-2 doi:10.2776/956354 KN-01-20-720-ET-N

Sisukord

1.	Käesolev töövahend.....	2
2.	Üleminek kestlikkusele, piirkonnad ja ühtekuuluvuspoliitika.....	3
3.	Kestliku tuleviku visiooni väljatöötamine	5
4.	Ülemineku juhtimine.....	7
5.	Innovatsiooni toetamine	10
6.	Kasutuselevõtu ja järkjärgulise loobumise toetamine.....	13
7.	Õiglase ülemineku toetamine.....	14
8.	Territoriaalsed lähenemisviisid	16
9.	Kestlikkuse lõimimine programmidesse ja projektidesse	18
10.	Kokkuvõte: erinevatele lähtepunktidele kohandatud ümberkujundav tegevuskava.....	20

1. Käesolev töövahend

Euroopa roheline kokkulepe ⁽¹⁾ on ELi strateegia, mille eesmärk on muuta ELi majandus ja ühiskond võimeliseks tagama planeedi hea seisund. Sellega toetatakse poliitikat, mille eesmärk on kliimaneutraalsus ja ringmajandus. See tähendab eeskätt *üleminekut kestlikkusele* – ühiskondlike süsteemide pikaajalist ümberkujundamist kestlikumate tootmis- ja tarbimisviiside juurutamiseks –, mida EL on propageerinud oma väljaütlemistes aastaid.

Käesolevas töövahendis püütakse kanda see lähenemisviis üle konkreetsetesse vahenditesse, meetoditesse ja meetmetesse, mida on võimalik rakendada ELi ühtekuuluvuspoliitika raames. Selles vaadeldakse, kuidas ühtekuuluvuspoliitika saab toetada üleminekut kestlikkusele partnerluslepingute ja -programmide kavandamisel ja elluviimisel, määrates kindlaks prioriteetid toetuse eraldamisel rahastamisperioodil 2021–2027, et hõlbustada üleminekut kliimaneutraalsele ja keskkonnasäästlikule ringmajandusele. Dokumentis on esitatud hulk vahendeid ja küsimusi, et suunata strateegilist analüüsi ja aidata saavutada tulevase ühtekuuluvuspoliitika abil Euroopa roheline kokkuleppe suuremaid eesmärke.

Töövahend on mõeldud eelkõige liikmesriikide ja piirkondade programmitöö asutustele ja korraldusasutustele. Ehkki ühtekuuluvuspoliitika elluviimises osalevad ka paljud teised, saavad korraldusasutused kasutada ühtekuuluvuspoliitikat selleks, et võimendada üleminekuks vajalikke muutusi ja luua üldine raamistik, mis on piisavalt paindlik kohalike strateegiate, meetmete ja tingimuste jaoks.

Kõigepealt kirjeldatakse käesolevas töövahendis, kuidas ELi ühtekuuluvuspoliitika saab aidata piirkondadel korraldada kestlikkusele üleminekut (2. jagu), seejärel käsitletakse strateegilise visiooni sõnastamist (3. jagu). Järgmisena arutatakse kestlikkusele ülemineku juhtimist, keskendudes asjakohastele osalejatele, poliitikameetmetele ja asutustele, mis on osa laiemast ühtekuuluvuspoliitika rakendamise kontekstist (4. jagu). Pärast seda vaadeldakse töövahendis, kuidas ühtekuuluvuspoliitika saab anda oma panuse ülemineku toetamise innovatsiooni investeerimise (5. jagu), kestlike lahenduste kasutuselevõtu (6. jagu) ja õiglase ülemineku tagamise (7. jagu) kaudu. Tähelepanu pööratakse ka sellele, kuidas saavad territoriaalsed strateegiad kui tüüpilised ühtekuuluvuspoliitika vahendid toetada üleminekut kestlikkusele (8. jagu). Lõpetuseks keskendutakse projektide valimisele ja meetmetele, mis võivad leevendada rahastamise kahjulikku keskkonnamõju, ning ühtekuuluvuspoliitikaga kestlikkusele üleminekusse antava panuse jälgimisele ja hindamisele (9. jagu).

Käesolevas dokumentis on esitatud Euroopa Komisjoni regionaal- ja linnapoliitika peadirektoraadi jaoks koostatud pikema aruande ⁽²⁾ põhisõnumid. See pikem aruanne sisaldab mitut juhtumiuuringut, innustavaid näiteid, linke konkreetsetele ELi poliitikaalgatustele ja üksikasjalikumad teavet käesolevas dokumentis nimetatud eri vahendite kohta.

⁽¹⁾ https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_et.

⁽²⁾ https://ec.europa.eu/regional_policy/et/information/publications/reports/2020/report-on-a-toolkit-for-national-and-regional-decision-makers-supporting-sustainability-transitions-under-the-european-green-deal-with-cohesion-policy.

2. Üleminek kestlikkusele, piirkonnad ja ühtekuuluvuspoliitika

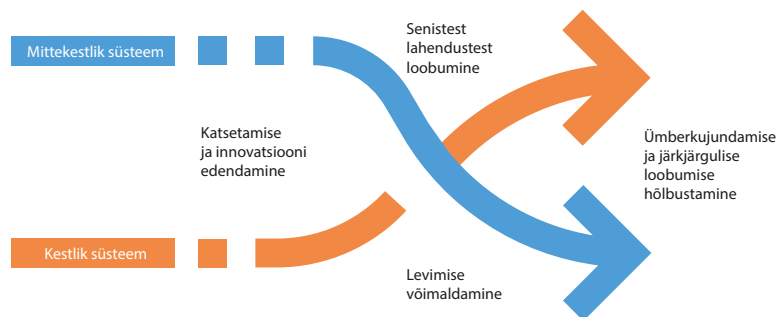
Kuigi keskkonna seisund Euroopas on tänu ELi poliitikale oluliselt paranenud, ei saa probleeme, mis on seotud näiteks kliimamuutuste, bioloogilise mitmekesisuse või ressursside kasutamisega, lahendada vaid keskkonnapoliitika abil. Nende lahendamiseks on vaja süsteemseid muutusi mittekestlikes tootmis- ja tarbimissüsteemides. Selleks tuleb põhjalikult muuta ulatuslikke sotsiaal-tehnilisi süsteeme, sealhulgas tehnoloogiat, taristut, õigusakte, turge, käitumist jms. Üleminekut kestlikkusele võib mõista selliste süsteemide pikaajalise ümberkujundamisena kestlikumate tootmis- ja tarbimisviiside juurutamiseks ⁽³⁾.

EL on püstitanud nende muudatuste suunamiseks kaugeleulatuvad eesmärgid, eelkõige seoses kliimamuutuste ja ringmajandusega. 2019. aasta detsembris määrati Euroopa rohelises kokkuleppes kindlaks Euroopa uus ambitsioonikas tegevuskava, mille eesmärk on saavutada 2050. aastaks kliimanetraalne Euroopa, kus majanduskasv on lahutatud ressursikasutusest.

Riikide majandus ja ühiskond muutub pidevalt. Kestliku tulemuse saavutamiseks tuleb muutusi suunata ja juhtida. Avaliku poliitikaga on võimalik toetada uusi lahendusi, mis võimaldavad üleminekut kestlikkusele, ning vähendada nende osalejate vastuseisu, kes kaitsevad praegust olukorda ja oma erahuve. Teadlased kirjeldavad üleminekut tavaliselt kui kehtiva mittekestliku korra destabiliseerimist või süsteemset ümberkujundamist uute ja kestlike niššide loomise kaudu.

Ideaalis on kestlikkusele ülemineku kõveral võimalik eristada kolme põhiprotsessi: innovatsioon (esilekerkimine), kestlike lahenduste ulatuslik kasutuselevõtt (levimine) ja süsteemi ümberkujundamine (tagades õiglase ülemineku).

Ülemineku x-kõver ⁽⁴⁾

Neis protsessides on oluline roll piirkondadel. Just seal tekivad uued tehnoloogilised ja sotsiaalsed lahendused. Peale selle aitavad piirkonnad saavutada ELi ja liikmesriikide eesmärgi, rakendades olemasolevaid tehnoloogilisi, majanduslikke ja sotsiaalseid lahendusi viisil, mis sobib kohaliku konteksti. Samuti peavad nad kaasa aitama järkjärgulisele loobumisele mittekestlikest lahendustest, lõpetades selliste tehnoloogialahenduste ja tavade toetamise. Lõpetuseks peavad piirkonnad tagama, et kõrnealne ümberkujundamine toimub õiglaselt ja ausalt, ning ära hoidma ülemineku kahjuliku mõju regionaalarengule ja heaolule.

Ühtekuuluvuspoliitika on kestlikkusele üleminekul tähtis vahend mitmel põhjusel. Selle raames antakse piirkondadele märkimisväärseid rahalisi vahendeid ja suurendatakse suutlikkust, seega muudetakse piirkonnad tugevamaks nii rahalisest kui ka ülemineku juhtimise vaatenurgast. Ühtekuuluvuspoliitikas pööratakse suurt tähelepanu partnerlusele asjakohaste sidusrühmadega ning rakendatakse ulatuslikku

⁽³⁾ <https://www.eea.europa.eu/soer>.

⁽⁴⁾ Kohandatud järgmisest dokumendist: EEA, „Sustainability transitions: policy and practice“, Kopenhaagen, 2019.

ja terviklikku arusaama regionaalarengust. See poliitika on kohapõhine, võimaldades korraldada ülemineku asjakohases ulatuses ja kooskõlas konkreetse territooriumi vajadustega, sidudes selle samas muude valitsemistasanditega.

Koroonaviiruse pandeemia ja keskkonnanahoidlik majanduse taastamine

2020. aastal puhkenud koroonaviiruse pandeemia mõju on tunda kõigis ELi liikmesriikides ja muudes riikides üle kogu maailma. Järsult on suurenenud tööpuudus, ohtu on sattunud inimeste elatusvahendid. Pärast valitsuste kiireid päästemeetmeid on tähelepanu kese liikunud majanduse taastamisele, ka ELi tasandil. Lisaks 2021.–2027. aasta mitmeaastasele finantsraamistikule on ELi liikmesriigid leppinud pandeemia mõju leevendamiseks kokku ulatuslikus finantspakendis, mis sisaldab toetusi ja laene kogusummas 750 miljardit eurot. Selle tulemusel ületab lähiaastateks liikmesriikidele ette nähtud kogu rahaline toetus 1 800 miljardit eurot. Osa sellest toetusest antakse uue taaste ja vastupidavuse rahastamisvahendi kaudu, mida rakendatakse kõrvuti ühtekuuluvuspoliitika ja muude ELi toetusvahenditega.

Majanduse taaskäivitamine ei pruugi kaasa tuua varasema olukorra taastumist. COVID-19 kriis on esile toonud vajaduse mõista ja rakendada poliitika- ja juhtimisraamistikutes paremini süsteemset lähenemisviisi. Et töötada välja taastekava, mis toimib nii lühikeses kui ka pikas plaanis, on hädavajalik mõista seoseid tootmise tarneahelate, bioloogilise mitmekesisuse, kliima, ökosüsteemi seisundi halvenemise, saaste, tervise ja põllumajanduslike toidutootmissüsteemide ning meie sotsiaal-majandusliku mudeli kestlikkuse ja vastupidavuse vahel.

Pandeemia mõjutab ka ülemineku üldist juhtimist. Hoolimata võimalikust survest rakendada pakiliste probleemide lahendamisel lühiajalist nägemust, mille tulemusel võidakse toetada tehnoloogiat ja vahendeid, mis hiljem luhtuvad, saavad otsustajad eraldada rahalisi vahendeid sektorite ja tehnoloogia jaoks, mis edendavad üleminekut kestlikkusele. Selleks võib näiteks lähtuda toetuse andmisel keskkonnatoimest, andes mittekestlike sektorite ja tehnoloogialahenduste jaoks rahalisi vahendeid vaid juhul, kui kestlikud alternatiivid puuduvad, või toetades mittekestlike tehnoloogialahenduste ja sektorite asemel neid lahendusi ja sektoreid, mis suudavad pakkuda sama teenust kestlikult (nt taastuenergia või elektrisõidukid).

Majanduskriisi otsesel mõjul on toimunud mõni positiivne keskkonnamuutus, näiteks seoses õhusaaste ja kasvuhoonegaaside heitega. Need muutused võivad ilma poliitilise sekkumiseta kaduda, kui majandustegevus taastub. Poliitikakujundajatel on siiski võimalus teha tööd, et muuta mõni neist muutustest püsivaks.

Õige aeg on ka selleks, et minna majandussüsteemilt, kus keskendutakse optimeerimisele, üle süsteemile, mis on kohanisvõimeline ja vastupidav. Kriis on hea aeg teha muudatusi valdkondades, kus vastuseis muutustele on väike. Näiteks ajutiselt vähenenud nõudlus motoriseeritud linnatranspordi järele annab võimaluse vähendada autode jaoks ette nähtud linnaruumi ja suurendada linnaruumi, mis on mõeldud kergliikluse jaoks, nt projekteerides jalgrattateid. Pandeemia on sundinud riike tegema ulatuslikke muudatusi ka käitumises ja tavades (nt kaugtöö, veebipõhine õpe ja e-tervis). Saadud kogemustele tuginedes saab propageerida käitumise kestlikku muutmist tulevikus.

Seoses majanduslike ja sotsiaalsete tingimuste ning poliitikaprioriteetide muutumisega annab kriis poliitikakujundajatele võimaluse rakendada tõelisi reforme. Samas võib kriisi põhjustatud ebakindlus vähendada valitsuste valmisolekut viia üleminek ellu, kuna ülemineku tulemuse ettearvamatus suurendab ebakindlust veelgi.

Ehkki käesolev töövahend on mõeldud selgelt ühtekuuluvuspoliitika jaoks, võib seda kasutada ka selleks, et suunata uute taastevahendite rakendamist kestlikkusele ülemineku toetamisele.

3. Kestliku tuleviku visiooni väljatöötamine

Kestlikkusega seotud süsteemseid probleeme ei saa lahendada järkjärguliste muudatustega, mille tegemisel keskendutakse vaid olemasolevate süsteemide tõhususe suurendamisele. Selle asemel on vaja kujundada ümber keskkonnaseisundi halvenemist põhjustavad sotsiaal-majanduslikud süsteemid (nt toidusüsteemid, energiasüsteemid, liikuvussüsteemid). Selline ümberkujundamine peab tulenema strateegiast, millega viiakse ellu ulatuslike pikaajaliste eesmärkidega visiooni.

Esimese sammuna selles protsessis tuleb viia end põhjalikult kurssi süsteemidega, mis vajavad muutmist. Süsteemide kaardistamine võib aidata tuua selgust küsimusse, kuidas süsteemid põhjustavad keskkonnaseisundi halvenemist ja kuidas nad võivad takistada muudatuste tegemist. Hiljutises ELi poliitikas – näiteks energialiidu, ringmajanduse tegevuskava või strateegia „Talust taldrikule“ puhul – on näha liikumist süsteemse ümberkujundamise poole, selle asemel et seada eesmärgi, milles pööratakse tähelepanu vaid keskkonnaküsimustele.

Pärast süsteemide kaardistamist saab keskenduda visiooni ja strateegia väljatöötamisele. See hõlmab visiooni sõnastamist konkreetsete eesmärkide kaudu, nende eesmärkide saavutamise viise kindlaksmääramist ja nende viiside kasutamiseks sidusa meetmete kogumi väljatöötamist.

Kõigil liikmesriikidel ja piirkondadel ei ole selles protsessis sama lähtepunkt. Mõni piirkond saab tugineda juba välja töötatud keskpikale või pikaajalisele visioonile (mõnikord riigi tasandil) ja vastavatele eesmärkidele. Teistel riikidel ei ole sellist terviklikku visiooni. Sellisel juhul saab strateegilise kestlikkusele ülemineku visiooni väljatöötamiseks kasutada ühtekuuluvuspoliitika vahendite ligipääsemiseks koostatud riiklike ja piirkondlike arengukavu. Korraldusasutused võivad kaaluda ka ühtekuuluvuspoliitika vahendite kasutamist nende strateegiate väljatöötamiseks ning raamistike kavandamist näiteks kliimamuutustega kohanemise või ringmajanduse jaoks.

Hea tava põhimõtted

1. Kaardistada varustussüsteemid (nt toidusüsteem, energiasüsteem, liikuvussüsteem):

- a) piiritleda süsteem ruumiliselt, ajaliselt ja temaatiliselt (nt liikuvusest põhjustatud CO₂ heide linnas paaril viimasel kümnendil);
- b) kirjeldada asjaomase süsteemiga täidetavate vajaduste elemente ja tekitajaid (nt liikuvus poodide külastamiseks, tööle sõitmiseks, vaba aja veetmiseks jne) ning neid vajadusi mõjutavat konteksti (nt valglinnastumine);
- c) kirjeldada vajaduste täitmiseks olemas olevaid tehnoloogialahendusi ja viise, sealhulgas tavalahendusi (nt sisepõlemismootoriga isiklikud sõidua autod, elektrisõidukid, avalikud bussiveod, jalgrattad) ja nišilahendusi (nt ühisauto kasutamine);
- d) kirjeldada elemente, mis mõjutavad olemasolevaid vajaduste rahuldamise võimalusi, eelkõige kultuurinorme, käitumisharjumusi, taristuid, õigusakte ja poliitikat, turueeskirju jms (nt auto kui staatuse sümbol, kütuse maksustamine, vähese heitega alad, maanteetaristu, parkimistaristu jne), sealhulgas olemasolevaid struktuure ja võimalikke muudatusi nendes struktuurides;
- e) selgitada välja tava- ja nišitehnoloogia ja -viiside mõju majandusele, ühiskonnale ja keskkonnale (nt töökohad, õhku ja vette eralduvad saasteained, ressursside kasutamine);

- f) selgitada välja tava- või nišilahendustega seotud osalejad, sealhulgas nende huvid, huvide rahuldamiseks olemas olevate vahendite liik ja tase, seosed teiste osalejatega ning suutlikkus mõjutada õigusakte ja poliitikat, avalikke arutelusid, tehnoloogia arengut ja muid tingimusi, mis moodustavad üleminekuprotsesside raamistiku;
- g) kirjeldada laiemat tausta ja põhisuundumusi, mis võivad mõjutada kehtivat korda (nt kütuse maailmaturuhinnad, geopoliitika, ülemaailmsed keskkonnakokkulepped, tehisintellekt);
- h) teha kindlaks varustussüsteeme mõjutavad välised jõud ja survetegurid (nt üldised suundumused ja häireid tekitavad jõud).

2. Töötada välja **visioon**, rakendades asjaomaste varustussüsteemidega seotud eesmärkide (nt õiglus, ligipääsetavus, kestlikkus, innovaatus, ohutus, tervislikkus, võrdsus, vastupidavus, jõukus) sõnastamisel osalusprotsessi.

3. Kanda visioon üle **eesmärkidesse** ja teha kindlaks nende eesmärkide saavutamise **võimalused**, kasutades nii osalusprotsesse, analüütilisi meetodeid (nt modelleerimine) kui ka poliitilisi protsesse, võttes arvesse järgmist:

- a) olemasolevad tehnoloogia-, käitumis- ja muud lahendused;
- b) piirkonna võimalused;
- c) võimalik vastuseis muutustele;
- d) põhisuundumused.

4. Sõnastada osalus- ja poliitilise protsessi kaudu **strateegia ja tegevuskava**, võttes arvesse analüütilist teavet. Üksikasjalikult tuleks kirjeldada järgmisi elemente:

- a) koordineerimis- ja organisatsiooniline struktuur;
- b) rakendamiseks vajalik üldine eelarve ja inimressursid ning rahastamisallikad;
- c) peamised kasutatavad poliitikavahendid;
- d) konkreetsed rakendatavad meetmed, sealhulgas vajaminevad rahalised vahendid, vastutav osakond, isik või organisatsioon ning ajakava;
- e) rakendatav järelevalve- ja läbivaatamisprotsess.

4. Ülemineku juhtimine

Selleks et üleminek kestlikkusele keerulises ja ebakindlas keskkonnas viiks soovitud pikaajaliste eesmärkideni, on vaja ettenägelikku juhtimist. See eeldab mitmesuguseid asutusi, sidusrühmi ja poliitikameetmeid.

Asjaomane poliitikaraamistik hõlmab innovatsioonipoliitika vahendeid, keskkonna- ja valdkondliku poliitika vahendeid, et toetada uute lahenduste kasutuselevõttu ja vältida ummikseisu, poliitikavahendeid õiglaseks üleminekuks, sealhulgas tööturu, sotsiaalvaldkonna ja haridusega seotud meetmeid, ettevõtete arendamise ja ümberjaotamispoliitikat ning teavitusevahendeid, et suurendada toetust üleminekuks. Allpool esitatud joonis kajastab selliste poliitikameetmete kombinatsioonide keerukust.

Poliitikameetmete kombinatsioonid kestlikkusele üleminekuks ⁽⁵⁾

Korraldusasutustel on selle poliitika üle parimal juhul piiratud kontroll, kuid ühtekuuluvuspoliitikaga võib siiski anda tõeke muutusteks, käsitledes mõnda kestlikkusele ülemineku seotud probleemi.

- » Kuna süsteemsete muutuste mõju ei ole võimalik täielikult ette näha, tuleb ülemineku juhtimisel **tunnistada ebakindlust ja lõimida juhtimisprotsessi analüüs**. Ühtekuuluvuspoliitikas toimub iga seitsme aasta tagant hindamine seoses uue programmitööga ja korraldatakse ka vahehindamisi. Ühtekuuluvuspoliitika rakendamise kaudu saab muutustele tähelepanu pöörata isegi pärast partnerluslepingu ja -programmide vastuvõtmist.

⁽⁵⁾ Kivimaa, P., 2019. „Building sustainability transitions“, OECD seminaride sarja „Managing Environmental and Energy Transitions for Regions and Cities“ esimene seminar „Managing the Transition to a Climate-Neutral Economy“, 17. mai 2019, Pariis.

- » Kuna üleminek on keeruline ja **vaja on uuenduslikke lähenemisviise**, on hulk algatusi määratud läbi kukkuma. Seepärast on tähtis pakkuda võimalusi katsetamiseks (nagu on kavandatud näiteks Euroopa linnaarengu algatuse raames).
- » Oluline on **vältida ummikseisu**, st sellise tehnoloogia, käitumise, taristu jms arendamist, mis takistab üleminekut kestlikkusele või suurendab märkimisväärselt selle ülemineku kaasnevaid kulusid. Järkjärguline loobumine mittekestlikest tehnoloogialahendustest, toodetest, tavadest ja normidest on sama tähtis kui investeerimine nende kestlikesse alternatiividesse. Keskendudes ühtekuuluvuspoliitika kulutustes murrangulisele tehnoloogiale ja muutusi toovatele lahendustele ning vältides kulutusi lahendustele, mis ei ole kestlikud, on võimalik seda järkjärgulise loobumise ja kasutuselevõtu protsessi toetada.
- » Valitsused ei saa üleminekut elu viia, **kaasamata ulatuslikult sidusrühmi**. Samuti tuleb tegutseda valitsustasandite-, territooriumide-, poliitikavaldkondade- ja sektoriteüleselt. Ühtekuuluvuspoliitika elluviimisel tuleb toetada osalejaid, kes suudavad panustada üleminekusse, nii nende suutlikkuse suurendamise kui ka asjakohaste projektide ja algatuste toetamise kaudu. Selle asemel et kaasata esinduslik kogum sidusrühmi, tuleks rõhku panna osalejate võimalustele üleminekuks kaasa aidata.
- » Võib tekkida vajadus **tegeleda vastuseisuga muutustele**, kuna üleminek on oma olemuselt teatud osalejate jaoks häiriv, näiteks rühmadele, kes rakendavad mittekestlike tehnoloogialahendusi ja tavasid. Ühtekuuluvuspoliitika vahendite abil on võimalik selliste osalejate mõju vähendada, panustada muutusi toovate osalejate suutlikkuse suurendamisse ning toetada innovatsiooni ja kestlike lahenduste kasutuselevõttu.
- » Vaja on **õiglast üleminekut**, kandmaks hoolt selle eest, et üleminek ei tekita teatud rühmadele või territooriumidele ebaproportsionaalset koormust. Seda eesmärki aitavad saavutada õiglase ülemineku mehhanism ja õiglase ülemineku fond.

Hea tava põhimõtted

1. Koostada tuleb ülevaade **olemasolevast poliitikameetmete kombinatsioonist**, mis toetab või takistab üleminekut kestlikkusele. Hinnata tuleks kõiki kolme kestlikkusele ülemineku põhiprotsessi (innovatsioon, järkjärguline kasutuselevõtt ja järkjärguline loobumine ning õiglase üleminek) ning seonduvaid poliitikavahendeid (innovatsiooni toetavad poliitikavahendid, keskkonna- ja valdkondliku poliitika vahendid, et toetada uue tehnoloogia ja uute lahenduste kasutuselevõttu ning vältida ummikseisu, ning poliitikavahendid õiglaseks üleminekuks (vt ka 5.–7. jagu)).

Käsitleda tuleb järgmisi küsimusi.

- a) Milliseid ulatuslikke muudatusi sotsiaal-/majandus-/tehnoloogiasüsteemides on vaja kestlikkusele ülemineku toetamiseks?
- b) Millised neist muudatustest peavad toimuma programmitöö perioodil?
- c) Millised osalejad vastutavad nende muudatuste tegemise eest ja kuidas peab muutuma nende käitumine?
- d) Milliseid poliitikameetmeid saab kasutada, et mõjutada nende osalejate käitumist?
- e) Kuidas saab vähendada vastuseisu muutustele?

2. Hinnata tuleb olemasolevat poliitikameetmete kombinatsiooni, et teha kindlaks võimalikud takistused, mis pärsivad kestlikkusele üleminekut.

- a) Milliseid lahendusi tuleks rakendada vastavalt kestlikkusele ülemineku strateegiatele ja tegevuskavadele?
- b) Kas on olemas uued lahendused, millega asendada olemasolevad mittekestlikud lahendused, või on vaja tuge innovatsiooni elluviimisel?
- c) Kas kestlikud lahendused on kättesaadavad piisavas ulatuses või on vaja nende lahenduste rakendamiseks poliitikameetmeid?
- d) Kas praegu kasutusel olevaid tehnoloogiaid ja lahendusi toetatakse kahjulike toetustega? Kas sotsiaalne, majanduslik, kultuuriline ning võrgust ja taristust sõltuvus põhjustab ummikseisu, andes eeliseid olemasolevate lahenduste rakendajatele? Milliseid meetmeid on vaja, et luua uute kestlike lahenduste ja olemasolevate mittekestlike lahenduste rakendajatele võrdsed tingimused?
- e) Kas on olemas poliitikameetmed võimaliku kahjuliku sotsiaalse mõju leevendamiseks ja õiglase ülemineku tagamiseks?

3. Kindlaks tuleb teha **ühtekuuluvuspoliitika vahendite roll poliitikameetmete kombinatsioonis**, et viia ellu üleminek kestlikkusele. Ühtekuuluvuspoliitika võimaliku rolli väljaselgitamiseks tuleb esitada hulk küsimusi.

- a) Kas soovitud tulemuse saavutamiseks on vaja avaliku sektori vahendeid?
- b) Kui jah, siis kas on vaja ühtekuuluvuspoliitika raames eraldatavat toetust või on olemas muud piisavad rahastamisvahendid?
- c) Millises vormis tuleks ühtekuuluvuspoliitika raames eraldatavat toetust anda?
- d) Millised keskkonnaalased kriteeriumid peaksid olema täidetud?
- e) Mida tuleks teha riigi tasandil ja mida piirkonna või kohalikul tasandil? Kas teatud meetmeid saaks võtta paremini riikidevahelist või piiriülest koostööd tehes?

4. On vaja rakendada menetlusi ning asutused peavad edendama **kohandatavat juhtimist ja poliitikakogemusest õppimist**, et lõimida keerukalt prognoositava tulemusega protsessi analüüs. See hõlmab tagasiside hankimist, et tagada õppimine kogemustest, ja vajaduse korral kohanduste tegemist rakendamise käigus õpitu põhjal.

5. Innovatsiooni toetamine

Üleminek muutub teostatavaks, kui tehakse kättesaadavaks alternatiivsed lahendused kestliku tuleviku tagamiseks. Seepärast on kliimaneutraalsele ringmajandusele üleminekul väga oluline toetada innovatsiooni.

Süsteemsete keskkonnaprobleemide lahendamiseks peavad rakendatavad lahendused erinema märkimisväärselt praegustest tehnoloogialahendustest ja tavadest, nagu on selgitatud eespool. Seepärast tuleks tõsiselt kaaluda murranguliste uuenduste tegemist. See võib hõlmata tehnoloogilist, sotsiaalset, ärimudeli ja poliitika innovatsiooni, nagu on näidatud allpool esitatud tabelis.

Näiteid kestlikkusele ülemineku jaoks vajalikust innovatsioonist ⁽⁶⁾

Valdkond	Eesmärk	Näited
 <p>Tehnoloogiline innovatsioon</p>	Töötada välja uued tooted ja protsessid ning olemasolevate toodete ja protsesside puhul tehtavad märkimisväärsed tehnoloogilised muudatused	<ul style="list-style-type: none"> » Liikuvus: akutoitega elektrisõidukid, elektrijalgrattad, alternatiivkütused, autonoomsed sõidukid » Toit: permakultuur, otsekülv, taimepõhised liha- ja piimatooted, geneetiline muundamine » Energia: taastuvelekter, soojustpumbad, passiivmajad, majade täielik renoveerimine, arukad arvestid » Valdkonnaülene tehnoloogiline innovatsioon, sh digitehnoloogia (tehisintellekt, suurandmed, asjade internet)
 <p>Sotsiaalne innovatsioon</p>	Määrata kindlaks uued sotsiaalsed tavad, et täita sotsiaalsed vajadused muul viisil, kui seda tehakse olemasolevate lahenduste abil	<ul style="list-style-type: none"> » Liikuvus: ühisauto kasutamine, üleminek ühelt transpordiliigilt teisele, telekonverentsid, kaugtöö, jaemüük interneti teel » Toit: alternatiivsed toiduvõrgud, mahetoit, toitumisharjumuste muutmine, linnapõllumajandus, toidunõukogud » Energia: detsentraliseeritud energiatootmine (nn tootvad tarbijad), energiakogukonnad, energiakohvikud » Kogu ühiskonda hõlmav valdkonnaülene sotsiaalne innovatsioon, sh energiademokraatia, koostöömajandus, remontimine, kohalikkus ja rahvalt tellimine
 <p>Ärimudeli innovatsioon</p>	Teha muudatusi organisatsiooni väärtuspakkumises ja tegevusmudelis, muutes seda, kuidas organisatsioon loob ja pakub väärtust ning teenib väärtust tulu majanduslikus, sotsiaalses, kultuurilises või muus kontekstis	<ul style="list-style-type: none"> » Liikuvus: liikuvusteenused, ühisauto kasutamine, sõidukite ümbertöötlemine, rattaringlus » Toit: alternatiivsed toiduvõrgud, mahetoit » Energia: energiateenuse ettevõtjad, varuvõimsus, energia laadimine sõidukitest võrku » Valdkonnaülene digitaalne innovatsioon, millega uuendatakse ärimudeleid, rahastamisalane innovatsioon (finantstehnoloogia), mis hõlmab eri vormis ühisrahastust, nagu vastastikused laenud, annetuspõhine ühisrahastus ja kogukonnaaktsiad
 <p>Poliitika innovatsioon</p>	Poliitika kujundamisel, arendamisel ja elluviimisel kasutatavad uudsed protsessid, vahendid ja tavad, mis võimaldavad lahendada paremini keerulisi probleeme	<ul style="list-style-type: none"> » Süsteemne mõtlemine, strateegiline prognoos, käitumuslike tähelepanekute arvessevõtmine, katseline projekteerimine, digitaalsed meetodid, keerukuse vähendamine, keskendumine kodanikele ja uute liitude kujundamisele, tähelepanu pööramine mõjule

⁽⁶⁾ Vt https://ec.europa.eu/regional_policy/et/information/publications/reports/2020/report-on-a-toolkit-for-national-and-regional-decision-makers-supporting-sustainability-transitions-under-the-european-green-deal-with-cohesion-policy.

Innovatsiooni puhul, millega aidatakse kaasa põhjalikele muutustele, lähtutakse kestlikkusele ülemineku väljavaatest. Ent kuna piirkonnad on kohad, kus uued lahendused esile kerkivad (vt 2. jagu), tuleks innovatsioonil arvesse võtta ka piirkondade võimalusi ja arenguvajadusi. Ühtekuuluvuspoliitika kontekstis moodustavad arukaks spetsialiseerumiseks koostatud teadus- ja innovatsioonistrateegiad (RIS3) endiselt raamistiku innovatsiooni rahastamiseks 1. poliitikaeesmärgi raames, samuti mängivad need strateegiad olulist rolli uuenduslike lahenduste leidmisel ühiskonnaprobleemidele, mis on seotud üleminekuga keskkonnasäästlikule majandusele.

Uutes tegevusvaldkondades peavad poliitikakujundajad kandma hoolt selle eest, et kaitstud nišid ei oleks ligipääsetavad mitte üksnes turgu valitsevatele ettevõtjatele, vaid ka uutele turuletulijatele, ettevõtjatele ja kõrvalistele osalejatele. Niššide kaitsmine majanduse, taristu ja tarbijate eelistustega seotud surve ning muu valikusurve eest võib hõlmata kaitse pakkumist, toetamist ja tõhustamist.

- » Innovatsiooni kaitsmine hõlmab kaitset majanduse, taristu ja tarbijate eelistustega seotud üldise surve ning muu valikusurve eest. Piirkonnad ja linnad võiksid luua katsetamise jaoks kaitstud ruumi, mille näide on üleminekulinnade ja keskkonnanahoidlike klastrite algatus.
- » Toetamine hõlmab abistamist õppeprotsessides, ootuste sõnastamist ja abi osutamist võrgustike loomise protsessides, et soodustada teedrajava innovatsiooni arengut.
- » Tõhustamine tähendab tavapärase valikukeskkondade muutmist nii, et need oleks sobivamad uuenduslike nišilahenduste jaoks. Selleks on vaja poliitikakujundajatel piisavalt volitusi teha uutele turuletulijatele ruumi, millega võidakse tekitada kahju kehtiva korra järgijatele.

Katsetamine on innovatsiooni puhul väga oluline, kuna innovatsiooniprotsessi tulemus on ebakindel ja kõiki põhjalike uuenduste tulemusi ei ole võimalik ette näha.

Hea tava põhimõtted

1. Kaaluda nutikaks spetsialiseerumiseks mõeldud teadus- ja innovatsioonistrateegia koostamisel vajadusi innovatsiooni järele seoses **põhjalike muudatuste tegemisega**:

- a) analüüsida piirkondlikku konteksti ja innovatsioonipotentsiaali: teha kindlaks piirkondlikule innovatsioonipotentsiaalile vastavad lahendused, mis on kriitilise tähtsusega ülemineku käivitamiseks või kiirendamiseks igas põhisüsteemis;
- b) töötada välja ühine nägemus piirkonna tulevikust, määrates kooskõlas visioonide ja strateegiatega kindlaks ühised prioriteedid põhjalike muudatuste tegemiseks;
- c) määrata kindlaks nutikaks spetsialiseerumiseks mõeldud teadus- ja innovatsioonistrateegia protsess ja juhtimine, kandes kaitstud niššide ligipääsetavuse tagamisega hoolt osalemise ja vastutuse võtmise eest:
  - i) kaitsta innovatsiooni majanduse, taristu ja tarbijate eelistustega seotud üldise surve eest, luues linnades ja piirkondades kaitstud ruumi;
  - ii) toetada innovatsiooni, abistades õppeprotsessides, sõnastades ootused ja osutades abi võrgustike loomise protsessides;
  - iii) tõhustada innovatsiooni, kujundades ümber mängureglid, ning reformida asutusi, mis mõjutavad kehtivaid hindamiskriteeriume;

d) määrata kooskõlas süsteemi tasandi üleminekukavaga kõikide eesmärkide puhul kindlaks innovatsiooni prioriteetid, hinnates parimaid variante, selgitades välja nende mõju ja järjestades nad vastavalt;

e) määrata kindlaks sidus poliitikameetmete kombinatsioon ja tegevuskava.

2. Nutikaks spetsialiseerumiseks koostatud teadus- ja innovatsioonistrateegia rakendamisel tuleb tagada **katsetamine** (mille puhul on tähelepanu keskmes tehniline jõudlus, turud, tarbijate eelistused ja ühiskonna heakskiit, uurimine ja õppimine) koos nn avatud innovatsiooniga, millesse kaasatakse ettevõtjate ja teadusringkondade kõrval aktiivsete osalejatena ka kasutajad, kodanikuühiskond, kogukonnad ja muud osalejad.

6. Kasutuselevõtu ja järkjärgulise loobumise toetamine

Tuleb edendada uuenduslike lahenduste laialdast kasutuselevõttu ja olemasolevate mittekestlike lahenduste ulatuslikku asendamist.

Uute tehnoloogialahenduste ja -tavade kasutuselevõtuks on vaja kogumit poliitikavahenditest, millega on võimalik anda eeliseid kestlike lahenduste rakendajatele ja kaotada praeguste tehnoloogialahenduste rakendajate süsteemsed eelised. Paljud neist poliitikavahenditest ei ole siiski korraldusasutuste kätes. Ühtekuuluvuspoliitika peab täiendama muid poliitikavahendeid ning seda poliitikat tuleks kasutada siis, kui muud poliitikavahendid ei ole kättesaadavad või soovitud tulemuste saavutamiseks piisavad. Selle ulatuslikuma poliitikameetmete kombinatsiooni olulisuse tõttu peavad valitsusasutused tegema tihedat koostööd, et tagada ELi vahendite tõhus ja tulemuslik kasutamine.

Üks olemasolevate tehnoloogialahenduste rakendajatele antud süsteemsetest eelistest on keskkonnale kahjulikud toetused. Järkjärguline loobumine hõlmab ELi rahaliste vahendite jagamisel sellise tegevuse kõrvale jätmist, mis soodustab praeguse olukorra säilimist ja ummikseisu. Samuti on selles protsessis vaja hinnata laiemaid sotsiaalseid, majanduslikke, kultuurilisi, võrgustiku, taristu ja õiguslikke elemente, mis takistavad uue tehnoloogia kasutuselevõttu.

Lisaks koordineerimisele muude ELi ja riiklike allikatega peaks rahastamisse andma märkimisväärse panuse ka erasektor. Valitsuse toetusi tuleks anda vaid sotsiaalse tasuvuse ulatuses. Nii palju kui võimalik tuleks kasutada rahastamisvahendeid. Uue tehnoloogia puhul on väga oluline riskimaandamine.

Koroonaviiruse pandeemia põhjustatud majanduskriisi tõttu on kasutuselevõtu riiklik rahastamine muutunud veelgi olulisemaks, kuna on tõenäoline, et erasektori vahendite kättesaadavus halveneb. Euroopa taastekava eesmärk on tagada, et keskkonnahoidlikud investeeringud hoogustavad majanduse taastumist, pakkudes töökohti ja elavdades majanduskasvu. ELi eelarve-eeskirjade kohaldamise peatamise tulemusel on võimalik teha kättesaadavaks täiendavad riiklikud vahendid. Energiasektoris vähendavad kriisi tõttu madalad fossiilkütuse hinnad taastuenergia konkurentsivõimet ja energiatõhususe meetmete kasumlikkust, mis toob veelgi enam esile riiklike rahastamisvahendite tähtsa rolli kõnealuse tehnoloogia kasutamise soodustamisel.

Hea tava põhimõtted

1. Töötada iga varustussüsteemi (nt toit, transport, energia) jaoks välja asjakohane poliitikaraamistik, et kõrvaldada mitterahalised takistused, mis pärsivad investeerimist kestlikesse lahendustesse (nt teabetõkked, taristutõkked, olemasolevate lahenduste jaoks antavad kahjulikud toetused, turulepääsu eeskirjad jne).
2. Töötada asjaomaste varustussüsteemide jaoks välja asjakohased riiklikud vahendid, et kõrvaldada rahalised takistused, mis pärsivad kestlike lahenduste kasutuselevõttu (nt suured investeerimiskulud, suur risk jne).
3. Teha iga varustussüsteemi puhul kindlaks rahastamispuudujääk vähese CO₂ heitega ringmajanduse ja bioloogilise mitmekesisuse eesmärkide saavutamisel.
4. Teha kindlaks ja töötada välja asjakohased rahastamisviisid selle puudujäägi kaotamiseks ühtekuuluvuspoliitika vahendite abil, võttes arvesse tehnoloogilist küpsust ning tulu teenimise või kulude vähendamise väljavaateid.

7. Õiglase ülemineku toetamine

Õiglase ülemineku tähendab seda, et üleminekul keskkonناسäästlikumale majandusele tuleb kaasata kõik sidusrühmad ning ülemineku seotud vältimatud tööhõive- ja sotsiaalkulud tuleb jagada kõigi vahel. Euroopa roheline kokkuleppe raames saab ülemineku kliimanetraalsele ringmajandusele olla edukas vaid siis, kui üleminekust saavad kasu kõik piirkonnad ja kedagi ei jäeta kõrvale. Koroonaviiruse pandeemia põhjustatud kriis vaid suurendab õiglasel üleminekul tekkivaid raskusi, mistõttu on ühtekuuluvuspoliitikal väga oluline roll.

Komisjon kavandas õiglase ülemineku mehhanismi, sealhulgas õiglase ülemineku fondi, et anda piirkondadele, mida ülemineku mõjutab kõige enam, sihtotstarbelist abi majanduse mitmekesistamise ja ümberõppe jaoks. Õiglase ja aus ülemineku laiemas mõttes tuleb lõimida ka muude ühtekuuluvuspoliitika fondide kavandamisega, sealhulgas innovatsiooni ja uute lahenduste kasutuselevõttu. Õiglasel üleminekul rakendatavate poliitikavahendite hulka võivad kuuluda tööstuspoliitika vahendid (nt toetus uute ärimudelite väljatöötamiseks ja tegevuse mitmekesistamiseks), ulatuslikud ja loovad tööjõu kohandamise programmid (nt ümberõppe) ning jõuline sotsiaalkaitse või nn turvavõrgud.

Ühtekuuluvuspoliitika vahendite suunamisel tuleb lähtuda territoriaalsetest õiglase ülemineku kavadest, mis on vajalikud selleks, et pääseda ligi õiglase ülemineku fondist eraldatavale toetusele. Rahastamisel tuleb keskenduda nende piirkondade integreeritud arengule, millele ülemineku mõjub ebasoodsalt, sealhulgas ümberõppe ja tööturumeetmete rahastamise, vähese CO₂ heitega kasvusektoritesse ja tehnoloogialahendustesse tehtavate kohalike investeeringute, teadus- ja innovatsioonistrateegiate, kohalike majanduse mitmekesistamise kavade, sihtotstarbeliste taristuinvesteeringute ja kohaliku keskkonna taastamise kaudu.

Laiemalt tuleb õiglase ülemineku põhimõtte lõimida kogu ülemineku seotud tegevusse, sealhulgas innovatsiooni ja uute lahenduste kasutuselevõttu. Näiteks taastuvenergiaalaste investeeringute edendamine võib hõlmata väikesemahulisi kogukonnaprojekte, mis mõjutab toetuste jagamist asjaomastele kogukondadele.

Hea tava põhimõtted

Territoriaalne õiglase ülemineku kava on sobiv vahend, koondamaks üldise poliitikaraamistiku eri elemendid ühtseks lähenemisviisiks. Selle kava koostamisel kliimanetraalse majanduse jaoks tuleb astuda järgmised sammud.

1. Teha kindlaks territooriumid, mida ülemineku protsess kahjustab kõige enam, tuginedes riiklikule energia- ja kliimakavale, pikaajalisele strateegiale või muudele asjakohastele strateegilistele dokumentidele, mis on seotud näiteks bioloogilise mitmekesisuse või ringmajandusega. Need territooriumid võivad olla linnad või piirkonnad või isegi liikmesriigid tervikuna mõju puhul, mida ei eristata territoriaalselt. Ühtekuuluvuspoliitikas keskendutakse antud juhul piirkondadele.
2. Hinnata kliimanetraalsele ja keskkonناسäästlikule ringmajandusele ülemineku sotsiaalse, majandusliku ja keskkonnamõju põhjal üleminekuraskusi. Teha kindlaks mõjutatud ja kaduvate töökohtade arv ning muu sotsiaalne mõju, arenguvajadused ja ülemineku seotud eesmärgid, mis tulenevad näiteks suurt kasvuhoonegaaside heidet põhjustava tegevuse lõpetamisest neil territooriumidel.
3. Töötada välja ülemineku strateegia, tagades kooskõla muude riiklike, piirkondlike või territoriaalsete visioonide, strateegiate ja kavadega ning võttes arvesse piirkonna võimalusi ja üldisi suundumusi.

4. Teha kindlaks poliitikavahendid, mis on vajalikud õiglase ülemineku jaoks, sealhulgas õiglase ülemineku aspektide lõimimiseks kõikidesse asjakohastesse poliitikavaldkondadesse.
5. Selgitada välja rahastamisvajadused, sealhulgas toetus õiglase ülemineku fondist ja mehhanismist, ERFist, Ühtekuuluvusfondist ja riiklikest rahastamisvahenditest ning erasektori vahendid sellise sotsiaalse, majandusliku ja keskkonnamõju jaoks, mida ei ole võimalik leevendada muude vahendite abil.
6. Koostada tegevuskava strateegia elluviimiseks, määrata kindlaks ülesanded ja tähtajad.
7. Määrata kindlaks juhtimisvajadused, sealhulgas järelvalve ja hindamine ning vastutavad organid.

8. Territoriaalsed lähenemisviisid

Piirkondade ja neis asuvate territooriumide majanduslikud, sotsiaalsed ja keskkonnaalased lähtepunktid on erinevad. Piirkonnad erinevad ka probleemide ja kohalike arenguväljavaadete poolest ning seetõttu avaldab üleminek neile erinevat mõju ja nad peavad rakendama ise mitmel eri moel toetust.

Korraldusasutused peavad suunama piirkondlikku ja kohalikku üleminekut, ent samal ajal tagama piisava paindlikkuse kohalike ja piirkondlike asjaolude arvessevõtmiseks. Kestlikkusele ülemineku tagamiseks kohalikul tasandil on eriti asjakohased integreeritud territoriaalsed strateegiad, kuna nende elluviimisel rakendatakse strateegilist ja kaasavat lähenemisviisi, võetakse meetmeid terviklikult ning tuginetakse kohalikele teadmistele ja kohalikule suutlikkusele.

Eelkõige vajavad erilist lähenemist funktsionaalsed linna- ja maapiirkonnad ning maapiirkonnad ja söekaevanduspiirkonnad, mille eest saab hoolt kanda ühtekuuluvuspoliitikaga.

Linnapiirkondades keskendutakse inimestele ja majandustegevusele. Neis piirkondades avaldub ebaproportsionaalselt palju üleilmastumise soodsat mõju, nagu kõrge kvalifikatsiooniga töötajate sisseränne, ehkki sellest mõjust võidakse ilma jääda, kui ei suudeta üleilmsetest suundumustest kasu lõigata. Üha arvukamate jõukeskustega maailmas on võitjaks enamasti linnad, kuid kasu ei saa sugugi mitte kõik linnad. Võib täheldada kahjuliku keskkonnamõju koondumist linnadesse (sh ummikud, saaste ja suur surve loodusvaradele), mistõttu üleminek kestlikkusele on igati põhjendatud. Just seepärast on kõnealuses valdkonnas tehtud uuringutes sageli vaadeldud linnu ning just sel põhjusel on olemas mitu käsiraamatut ja juhenddokumenti, mis käsitlevad kestlikkusele üleminekut linnades. Oluline vahend toetuse andmiseks seoses kestlikkusele üleminekul on ühtekuuluvuspoliitika uudne vahend – Euroopa linnaarengu algatus, kuna selles keskendutakse linnadega seotud innovatsioonile ja katsetamisele ning suutlikkuse ja teadmiste suurendamisele ja jagamisele eesmärgiga täiustada linnapoliitikat.

Maapiirkondades seistakse sageli silmitsi mitme probleemiga: vananev (ja teinekord kahanev) elanikkond, tagasihoidlikumad majandustulemused, väiksemad inimressursid, halvem juurdepääs teatud turgudele või teenustele ja kõrgem vaesuse määr. Koroonaviiruse pandeemia mõjutab maapiirkondade põllumajandustootjaid, ettevõtjaid ja kogukondi erilisel viisil. Sellegipoolest saavad maapiirkonnad selgitada välja oma üleminekuvõimalused, mis tuginevad asjaomase piirkonna tugevustele, nagu suur bioressursipõhiste sektorite osakaal ja ökosüsteemi teenused. Peale selle on maapiirkondades märkimisväärne potentsiaal mõnel kaasaval ja kogukonnapõhisel lähenemisviisil, kuna isiklike sidemete osakaal on suurem. Need võivad aidata tagada, et üleminekus ei nähta maapiirkondadele väljastpoolt peale sunnitud ettevõtmist, vaid et see põhineb kohalikel algatustel ning kohapõhistel arengupõhimõtetel ja -väljavaadetal.

Seepärast tuleb üleminekul arvesse võtta maa- ja linnapiirkondade koostoimet, keskendudes funktsionaalsetele piirkondadele, kuna maa- ja linnapiirkonnad on majanduslikult, sotsiaalselt ja keskkonnaalasel omavahel seotud. Ühelt poolt kogevad maapiirkonnad tihti kahjulikku välismõju, mida põhjustab linnade nõudlus, mille üle maapiirkondadel puudub kontroll. Teiselt poolt on maapiirkonnad vajalikud linnapiirkondade toimimiseks. Linnapiirkonnad sõltuvad maapiirkondadest, et rahuldada oma nõudlus selliste ökosüsteemi teenuste järele nagu toit, vesi, energia, tooraine jne.

Teatud territooriumid, nagu **söekaevanduspiirkonnad**, on ELis toimuval üleminekul kliimaneutraalsele majandusele eriti suure surve all, kuna ülemineku võimalik kahjulik sotsiaalne ja majanduslik mõju, mille hulka kuulub võimalik töökohtade kadumine söe kaevandamisega seotud valdkondades ja tootmisahela järgmistes etappides, avaldub seal kõige varem. Loobumine söe kasutamisest – kas kavandatud viisil või CO₂ hindade tõusu tulemusel – on Euroopas esimene suur proovikivi kestlikkusele üleminekul seotud järkjärgulisel loobumisel. Kestlikkusele ülemineku raames toimuval tulevasel järkjärgulisel loobumisel saab võtta eeskujuks selle, kuidas tuldi söekaevanduspiirkondades toime eri

huvide ühitamisega ja saavutati sidusrühmade toetus muudatustele või vähemalt see, et nad ei ole neile vastu. Järgjärguline loobumine söe kasutamisest on nii riiklik ülesanne, mis on seotud CO₂ heite vähendamise, energiajulgeoleku ja energiahindadega, kui ka piirkondlik ülesanne, mis on seotud tööhõive, elatusvahendite ja majanduse ümberkorraldamisega. EL on tunnistanud selle ülesande tähtsust ning toetab üleminekut suure kivisöesõltuvuse ja CO₂ heitega piirkondade platvormi ning laiemalt õiglase ülemineku fondi kaudu.

Kestlikkusele ülemineku toetamisel võib olla oluline roll koostööl, mis võimaldab lahendada ühiselt paljusid probleeme ja kasutada ühiselt olemasolevaid võimalusi. Interreg ja ELi makropiirkondlikud strateegiad kui ühtekuuluvuspoliitika lahutamatu osa tagavad raamistiku ühismeetmete elluviimiseks ja poliitiliseks mõttevahetuseks eri liikmesriikide ja naaberriikide riiklike, piirkondlike ja kohalike osalejate vahel.

9. Kestlikkuse lõimimine programmidesse ja projektidesse

Käesoleva töövahendi viimases jaos keskendutakse keskkonnakaalutluste horisontaalsele lõimimisele ühtekuuluvuspoliitika investeeringutesse, sealhulgas neisse, mida ei ole eelmistes jagudes eraldi nimetatud. Et toetada tõhusamalt kestlikkusele üleminekut, tuleks kliimamuutuste, ressursside kasutamise ja bioloogilise mitmekesisusega seotud kaalutlusi arvesse võtta kõikidel ühtekuuluvuspoliitika elluviimise etappidel ja tasanditel, samuti programmides ja projektides.

Selline lõimimine on kooskõlas kestliku arengu põhimõttega – ELi aluslepingute põhieesmärgiga, mis oli oluline juba 2014.–2020. aasta ühtekuuluvuspoliitikas, – ja Euroopa rohelise kokkuleppe hilisema põhimõttega mitte tekitada kahju.

Ühtekuuluvuspoliitika keskkonnatoime suurendamisel on olulised rahaliste vahendite eraldamine ja kliimaga seotud kulutuste jälgimine, taristu kliimakindluse tagamine, projektide valiku- ja kõrvalejätiskriteeriumid, keskkonnaalaste väljundite ja tulemuste jälgimine ning partnerlus ja tehniline abi.

Korraldusasutused võivad minna regulatiivsetest nõuetest kaugemale ja püüelda kestlikkuse lõimimisel kõrgemate eesmärkide poole. See võib aidata ära hoida kahjulikku mõju, ka neile investeeringutele, mis ei ole mõeldud eelkõige innovatsiooni, kestlike alternatiivide järkjärgulise kasutuselevõtu või ümberkujundamise jaoks, millele on keskendunud käesoleva töövahendi eelmistes jagudes.

Hea tava põhimõtted

Suurendada keskkonna ja kliima jaoks eraldatavaid rahalisi vahendeid:

- täita ja ületada valdkondliku keskendamise eesmäärke;
- täita ja ületada 2. poliitikaeesmärgi sihtmärke;
- kasutada keskkonnahoidlikke riigihankeid.

Piirata rahastamise kahjulikku keskkonnamõju:

- korraldada programmide keskkonnamõju strateegiline hindamine;
- hinnata keskkonnamõju kõikide projektide puhul, mis võivad avaldada kahjulikku mõju;
- järgida programmitöös ja konkursikutsetes keskkonnahierarhiaid;
- kohaldada projektide suhtes valikukriteeriumide kaudu kliimakindluse tagamise ja bioloogilise mitmekesisuse kaitsmise meetmeid;
- vähendada või vältida kulutamist keskkonnale kahjulikele lahendustele, kui on olemas alternatiivid, kohaldades negatiivset nimekirja investeeringutest, mida ei rahastata;
- rakendada vahendeid programmide puhasmõju hindamiseks (nt NECATER või CO2MPARE) ja kahjuliku mõju korvamiseks;
- lõimida keskkonnakaalutlused projektide valikukriteeriumidesse.

Partnerlussidemed ja asutused:

- kaasata keskkonnapartnerid, muudatuste elluviijad ja toetajad ning siduvad programmide koostamisse ja rakendamisse;
- anda keskkonna- ja sotsiaalpartneritele tehnilist abi;
- luua spetsiaalsed asutused, et aidata ellu viia keskkonnahoidlikke programme ja töötada välja keskkonnahoidlikke projekte (nt keskkonnamõju hindamiseks, keskkonnamõju strateegiliseks hindamiseks, projektide valikukriteeriumide väljatöötamiseks jne).

Jälgida keskkonnamõju ja programmi panust kestlikkusele üleminekusse:

- hinnata keskkonna- ja kliimavaldkonnas võetavate meetmete soodsat mõju keskkonnale (2. poliitikaeesmärk);
- hinnata meetmete kahjulikku mõju keskkonnale;
- hinnata programmi panust kestlikkusele üleminekusse, kasutades asjakohaseid näitajaid;
- kohaldada paindlikke ja järkjärgulisi hindamiskavu, tagades tagasiside otsustajatele ja rakendades kohandatavat juhtimist.

10. Kokkuvõte: erinevatele lähtepunktidele kohandatud ümberkujundav tegevuskava

Peamised põhimõtted Euroopa rohelse kokkuleppe ülekandmiseks tulevastesse ühtekuuluvuspoliitika programmidesse:

- > töötada välja visioon kestlikust tulevikust ja määrata kindlaks selle saavutamise viisid;
- > kehtestada ülemineku ettenägeliku juhtimise süsteem;
- > toetada innovatsiooni, et töötada välja kestlikud lahendused;
- > toetada uuenduslike lahenduste kasutuselevõttu ja järkjärgulist loobumist mittekestlikest tavadest;
- > tagada õiglane üleminek, et muutused tuleksid kasuks kõigile;
- > kohaldada spetsiaalseid territoriaalseid lähenemisviise (nt linnades, maapiirkondades, söekaevanduspiirkondades);
- > lõimida kestlikkus programmidesse ja projektidesse.

Võtke ühendust ELiga

Isiklikult

Kõikjal Euroopa Liidus on sadu Europe Directi teabekeskusi. Teile lähima keskuse aadressi leiate: https://europa.eu/european-union/contact_et

Telefoni või e-postiga

Europe Direct on teenus, mis vastab Teie küsimustele Euroopa Liidu kohta. Teenusega saate ühendust võtta:

- helistades tasuta numbril: 00 800 6 7 8 9 10 11 (mõni operaator võib nende kõnede eest tasu võtta),
- helistades järgmisel tavanumbril: +32 22999696 või
- e-posti teel: https://europa.eu/european-union/contact_et

ELi käsitleva teabe leidmine

Veebis

Euroopa Liitu käsitlev teave on kõigis ELi ametlikes keeltes kättesaadav Euroopa veebisaidil: https://europa.eu/european-union/index_et

ELi väljaanded

Tasuta ja tasulisi ELi väljaandeid saab alla laadida või tellida järgmisel aadressil:

<https://op.europa.eu/et/publications>

Suuremas koguses tasuta väljaannete saamiseks võtke ühendust talitusega Europe Direct või oma kohaliku teabekeskusega (vt https://europa.eu/european-union/contact_et).

ELi õigus ja seonduvad dokumendid

ELi käsitleva õigusteabe, sealhulgas alates 1952. aastast kõigi ELi õigusaktide konsulteerimiseks kõigis ametlikes keeleversioonides vt EUR-Lex: <http://eur-lex.europa.eu>

ELi avatud andmed

ELi avatud andmete portaal (<http://data.europa.eu/euodp/et>) võimaldab juurdepääsu ELi andmekogudele. Andmeid saab tasuta alla laadida ja taaskasutada nii ärilisel kui ka mitteärilisel eesmärgil.

Euroopa Liidu
Väljaannete Talitus